

A MEGMARADÁS SZIMBÓLUMA — NAGYGÉC

Építészet, szöveg: **Csernyus** Lőrinc
Fotó: **Csernyus** Lőrinc, **Szigeti** Julianna

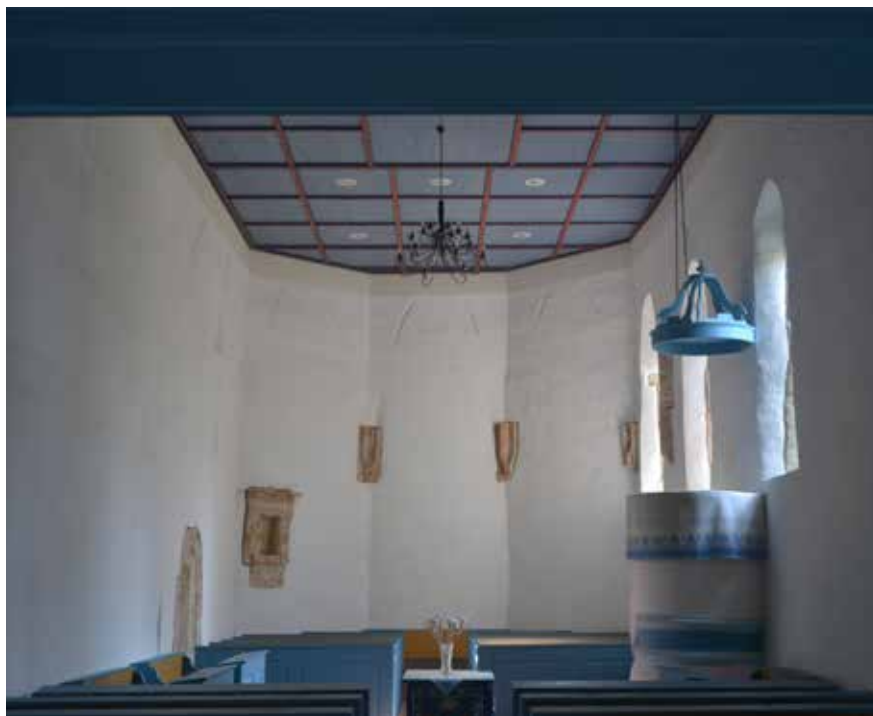

1970. május elején nagy mennyiségű, 30-40 milliméternyi csapadék hullott a Tisza és a Szamos hegyvidéki vízgyűjtő területén. Pár napra rá újabb, szokatlannal nagy mennyiségű csapadék zúdult a területre. A Tisza és a Szamos vízállása május 14-én meghaladta az addig valaha mért legnagyobb vízállást. A Túr töltésének egy szakasza a határ közelsége miatt kézzel épült, a gát nem bírta el a víz nyomását, 15 kilométer hosszan szakadt ki a töltés. Garbolc és Nagyhódos között sikerült útvált állni a víznek, május 16-án este azonban a védekezési vonalak mögött rátört a folyam Kishódosra és Nagyhódosra. Az áradás a települések nagy részét órák alatt elpusztította. A Szamos 1970. május 14-én Csengernél 902 centiméteres vízállással tetőzött, ami több mint másfél méterrel haladta

meg az addigi legmagasabb, 1888-ban mért 743 centiméteres vízállást. Ez 10-50 centiméterrel magasabb vízszint volt, mint maga a töltés. 23 kilométer hosszan épült nyúlgát, az áradó folyó azonban másnap hajnalban előbb Nábárd határában, majd Tunyogmatolcsnál győzte le a gátat. Mindeközben a Szamos romániai szakaszán több mint egy kilométer hosszan szakadt ki a töltés, a víz a két folyó között borította el. Az ár este 11 órakor érte el Nagygéceket.

A gátszakadások következményeként a Tisza–Szamosközben 350 négyzetkilométer, a Szamos–Krasznaközben 87 négyzetkilométer került víz alá. Az akkori adatok szerint az ár negyven községet öntött el, végleg elpusztítva 5200 épületet és megromlálva kétezret. A tragédia után a Minisztertanács 3325/1973.

sz. határozatában építési tilalmat rendelt el Nagyhódos, Kishódos, Garbolc, Nagygéc és Komlódtótfalu községeiben. Csenger egy részét újjáépítették a kádárkockának nevezett házakkal. Az ott lakók csak az aranyat hozó árvízként gondoltak vissza az árra, mert az elmosott vályogházak helyett új otthonokhoz jutottak. Majd elbontották azt a megmaradó hidat is, amelyen át Csengerből nagyon hamar el lehetett jutni a Szamoson keresztül erre a területre, ahol ez a hét település volt: Kisgéc, Nagygéc, Nagyhódos, Kishódos, Garbolc, Komlódtótfalu. Nagygéc ma Csengersima külterületeként van jelölve, lekötötték a közműveket is. Elköltöztek az emberek, két ember maradt meg a faluban, az egyik Bözsi néni, aki a mai napig él.

Építész: **Csernyus Lőrinc**

Építész munkatárs:

Juhász Balázs, Terdik Bálint

Templom rekonstrukció:

Siposné Németh Ildikó

Szobrász: **Birizdó Gabriella**

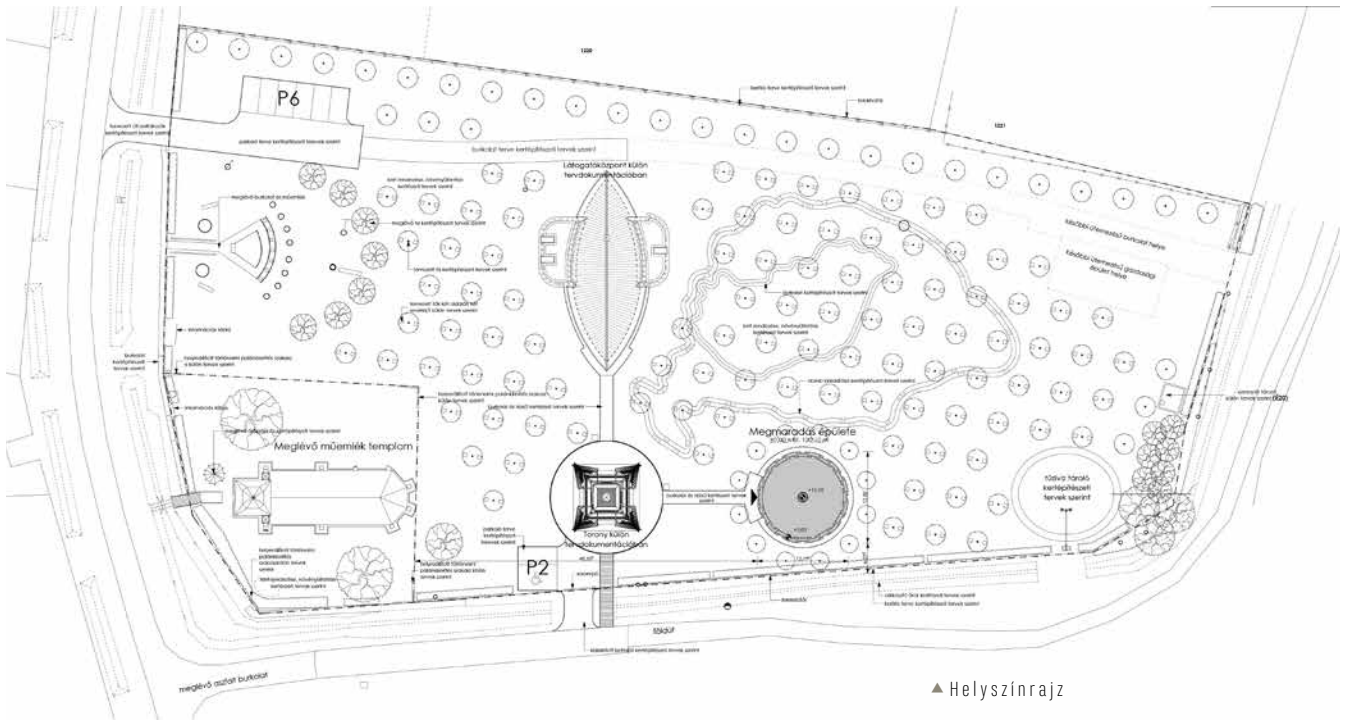
Táj- és kertépítész: **Buella Mónika**

szalmafedésű népi lakóház, a Szabolcs és Szatmár déli határain fekvő Penészlekről került ide. Kitakarították, fából utcanévtáblákat helyeztek el, életet próbáltak vinni ebbe a kihalt településbe. Mindezek eredményeképpen nem vitték el a templomot, és bár nem történt semmi, de nem is bontották el. A 2010-es évek elején Bayer Zsolt vetette fel, hogy fel kéne újítani a templomot. Legyen a magyarság megmaradásának temploma. Szerzett rá pénzt is. Tulajdonképpen én itt kapcsolódom a történetbe mint csengeri főépítész és Farkas Miklós barátja, aki az elejétől kezdve részt vett a pályázat előkészítésében. (Farkas Miklós csengeri építész, tervező és kivitelező, a Kós Károly Egyesülés tagja.)

Annyit még kell tudni erről a területről, hogy a Nagygéc melletti, teljesen elpusztult Kisgécpusztára vonult vissza önkéntes száműzetésbe Haynau. Megvásárolta a szomszédos Kisgécpusztát, ami később beolvadt Nagygéc határába. Az itt épült kúriájából nem maradt fenn semmi – lebontották és elhordták. A környékeliek kicsit máshogyan tekin-

Nagygécnek van egy nagyon szép Árpád-kori műemlék temploma, amely református lett időközben, mint ahogy azon a környéken majdnem minden katolikus templomból református templom lett. Már főépítész voltam Csengerben, mikor a 90-es évek elején felmerült, hogy a templomot elbontják, és újjáépítik a nyíregyházi skanzenben. (Ma Sóstói Múzeumfalunak néven ismert.) És ekkor megmozdult valami. Megőrzésében jelentős részt vállalt Czagány Kálmán építész, művészettörténész, aki az Örökségünk Őrei ifjúsági emlékes szervezet segítségével kísérletet tett egy emlékhely kialakítására. Azaz, hogy a lakatlan falu romos templomának szétszedését, elszállítását meggátolta, lehetőséget teremtett az egyedülálló törekvés megvalósulására. Szemben helytörténeti emlékház épült, ami egy háromszatú, rakott sárfalas,

tettek Haynaura, mint az általánosan elfogadott, mert nem tudni, miért: büntudatból, bünbánatból-e, rengeteg pénzt adott a helyieknek.

Amikor elkezdtem a tervezést, azt gondoltam, hogy nem szabad egy épületben gondolkodni. A látogatóközpont legyen egy kis múzeumszerűség, az emlékezőhely legyen egy másik épület, és legyen egy kilátótorony is. Lehesse sétálni, barangolni a területen. Ha már valaki odamegy, ne csak egy házba kelljen bemennie. Így alakult ki, hogy van egy látogatóközpont, egy megmaradás múzeum-emlékezőhely, egy kilátótorony, amiről el lehet látni egészen Kárpátaljá-

ig, Szatmárnémeti felé is – nagyon szép a kilátás. A megrendelői oldal részéről elvárás volt, hogy a Kárpát-medencei magyar települések üzenjenek a jövőnek: le kellett tenni üzenőtáblákat a területen, és ezeket is meg kellett tervezni. Végül is az épületek között a katonai temetők mintájára szabályos rendben üzenő márványtáblák kerültek felállításra – egy-egy oszlopon négy üzenet olvasható. Ezres nagyságrendű azon települések száma, amelyek elküldtek egy 90 karakternél nem hosszabb, a település által kiválasztott üzenetet. Ezeket fölvtük a kis márványtáblákra, amiket itt fölállítottak. Amikor rajzoltam, érzé-

kelttem, hogy nagyon temetőszerű lesz így, itt nem a megmaradás, hanem talán az elmúlás hangulata érződne. Ekkor találtam ki, hogy az oszlopok közé Kárpát-medencei tölgyfákat, őshonos gyümölcsfákat ültessünk, hozzunk létre egy újabb Tündéerkertet. Kovács Gyula adta a saját génbankjából a magoncokat, oltványokat, kis csemetefákat, amiket elültettek. Nagyon nagy örömmel állapíthatom meg, hogy gyakorlatilag mindegyik megmaradt. Ha az ember odamegy tavasszal meg ősszel, akkor már nem temetőhangulata van a területnek, mint az elején, hanem élethangulata, mert virágoznak a gyümölcsfák, sőt tavaly na-

gyon szép alma- és körtetermés is volt. Azért is jó ez a kilátó, mert felülről rá lehet látni az egész gyümölcsösöskertre.

Az építészet: volt egy gyönyörű szép, de rossz állapotú templom. A falkutatások eredményeként még gótikus nyílások, falfülkék köveit is megtaláltuk. Visszaállítottuk a bútort: a korábbi ronda barna festék helyett „református kékeszürkére” festettük át, nagyon jó hangulata van. A templomot fölszentelték, tartanak benne istentiszteletet. Nem egy halott, hanem élő templom lett. Esküvőt tartanak benne, rendezvényeket tartanak a helyszínen. 2018-ban a Héttorony Fesztivál is eljött ide. Mindez persze köszönhető Szigeti Juliannának, aki az egészet vezeti, és elképesztő látogatottságot produkál. A torony építészeti gyökerei Makovecz Imre siklói borászatának kilátójában keresendők. A Műemlékvédelem előírá-

sa volt, hogy a torony csúcsa nem lehet magasabb a templomnál. Az építésvezetőt Pollák Mihálynak hívták, aki annyira beleásta magát a munkába, hogy ott lakott egy lakókocsiban, modellezett, rajzolt, kihelyezett jobb kezünk volt. A műszaki ellenőr Farkas Miklós volt

Csengerből. Így adva volt a biztosíték, hogy ezt a kézműves építészetet, amit csinálunk- csinálók, tényleg úgy építsék meg, ahogy elgondoltuk. Nem nagy házokról van szó, de sok a részletgazdag csomópont bennük. Él a terület annyira, hogy most már kerékpártúrákat szer-

veznek ide, és rendezvények is vannak. Már fel se merül, miért kellett erre ennyi pénzt kiadni, sőt három család vett már telket és házat a faluban. Mondhatni, ez egy visszatelepülés.

Egyre inkább bekerül a köztudatba Nagygéc neve. Mint ahogy harminchárom éve senki nem tudta, hol van Csenger, ezt ma már mindenki tudja az országban. Ha van egyfajta építészeti felügyelet, főépítési jelenlét, kitartó sziszifuszi munka, és a helyiek részéről ugyanilyen hozzáállás, az szerintem tíz év alatt meghozza a gyümölcsét. Ennyi év mindenképpen kell. Itt már a háromszorosa is eltelt. Nagygéc négy-öt éve lett kész, most már elég jó, látványos állapotban van, főleg a növényzet miatt, hiszen itt nem is igazán az építész a fontos, hanem a tájkultúra, a táj.

Van tehát a torony, a múzeumrész és a látogatóközpont, valamint a felújított templom. Négy objektum, négy épület, ebből három új.

A látogatóközpontban fogadják a látogatókat, van egy nagyobb előtere, ahol előadásokat szoktak tartani. Negyvenötven ember tud leülni, vetíteni lehet Nagygéc múltjáról, a szatmári táj kultúrájáról. Iskolákból mennek ki órát tartani, télen is nyitva van. A kör ala-

kú épületbe egy régebbi tervemet építettem be, ami Pusztaszerre készült. Az nem épült meg, viszont itt egy nagyon szép állandó Szatmár-történeti kiállítás nyílt. A helyiek rakták össze a csengeri falumúzeumból, ami szép és érdekes is. 2015. július 27-én adták át az emlékparkot.

A megmaradás épületegyüttes vezetője Szigeti Julianna, aki szívvel-lélekkel dolgozik, programokat talál ki, előadásokat szervez. Egyre távol az

a kör, ahonnan érkeznek az emberek, ahonnan rendszeresen mennek iskolások, nyugdíjasklubok, civil szervezetek, általában szervezeten, busszal, mert nem olyan egyszerű oda egyébként eljutni tömegközlekedéssel. Most már vannak olyan szervezetek, amelyek éves rendezvényeiket itt tartják, de vannak esküvők is. Szerintem pár év múlva már lesz szüret és almanach is.

Mi legyen a zárzó? El kell oda menni.

THE CHURCH OF PERSISTENCE – NATIONAL MEMORIAL PARK OF NAGYGÉC

There is a beautiful historic church in the uninhabited village of Nagygéc, dating back to the Árpadian era. In the early nineties, it was suggested that the temple be demolished and rebuilt in the Sóstó Open Air Museum of Nyíregyháza. Architect and art historian Kálmán Czagány played a key role in the preservation effort. He successfully prevented the dismantling and removal of the ruined church and opened an avenue for this unique endeavour. The idea to dedicate this church to the persistence of Hungarians was born during the time when Lőrinc Csernyus was the Master Architect. He was on the opinion that more than one building was needed for the purpose, to offer visitors a more in-depth experience. In the end, an entire complex of buildings was built, with a visitor center, a museum of persistence and a lookout tower offering a view that extends to Subcarpathia. It was the clients' wish that the Hungarian settlements of the Carpathian Basin send a message to the future. Inspired by the puritanism of military cemeteries, marble plaques were installed between the buildings, with four messages per column. However, the architect wished to offset the sombre tone of this arrangement to make the place radiate more positive tones. To achieve this, he had oak trees and fruit trees native to the Carpathian Basin planted around the columns, in an effort to create a sort of fairy garden. The seedlings, grafts and saplings were provided by Gyula Kovács from his gene bank. Practically everything that was planted survived. The place is the liveliest if one visits in spring or in autumn, greeting the travelers with a blossoming orchard or delicious apples and pears.